

کتاب‌شناسی و مقاله‌شناسی جلال‌الدین صدیقی^۱

دکتر حبیب پنجشیری^۲

چکیده

جلال‌الدین صدیقی از برجسته‌ترین تاریخ‌نگاران و دانشمندان معاصر هرات است که متأسفانه فراخور دانش، خدمات و توانمندی‌های خود در افغانستان معرفی نشده است. این محقق برجسته در دهه پنجاه و شصت سده کنونی بیش‌ترین تحقیقات روشمند تاریخی را در خصوص تاریخ افغانستان معاصر و تاجیکان و هزاره‌ها انجام داده است. از او آثار فراوانی در قالب مقاله و کتاب به نشر رسیده است. در این مقاله ابتدا مروری بر زندگی و خدمات علمی وی شده و در ادامه به بررسی کتاب‌شناسی و مقاله‌شناسی ایشان پرداخته‌ایم. در مجموع یازده کتاب و ۸۵ مقاله ایشان در این مقاله شناسایی و معرفی شده که به گمان ما حدود هشتاد درصد فعالیت‌های علمی استاد صدیقی را در بر می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: جلال‌الدین صدیقی، تاریخ هرات، دوره صفویان، تاجیکان.

۱. در مقاله ارسالی نویسنده، مجموعاً ۹ اثر به عنوان رساله علمی، درس‌نامه، پایان‌نامه و کتاب معرفی شده بود که پس از جست‌وجوهای ما به ۱۸ مورد افزایش یافت. ۱۸ مقاله نیز با مشخصات دقیق نشر (سال و شماره مجله، صفحات) ذکر شده بود که آن را به ۸۰ مورد افزایش دادیم و نیز عنوان ۲۰ مقاله بدون ذکر مشخصات دیگر نقل شده بود که از آن میان، نشانی ۵ مقاله را به دست آوردیم (سردبیر).
۲. استاد در گروه تاریخ دانشگاه کابل.

درآمد

تاریخ‌نگار، ادب‌پژوه، روزنامه‌نگار و مترجم برجسته، دکتر جلال‌الدین صدیقی فرزند محمد کریم خان صدیقی در جوزا/خرداد سال ۱۳۱۷ خورشیدی در ناحیه پنجم شهر هرات چشم به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی و ثانوی را در دبیرستان سلطان غیاث‌الدین غوری هرات تا سال ۱۳۴۰ خورشیدی پی گرفت و در سال ۱۳۴۱ خورشیدی به دانشکده ادبیات و علوم بشری دانشگاه کابل در رشته ژورنالیزم (خبرنگاری) پیوست و در سال ۱۳۴۴ خورشیدی از آنجا فارغ‌التحصیل شد. صدیقی در اواخر سال ۱۳۴۴ خورشیدی به حیث استاد در دانشکده ادبیات و علوم بشری دانشگاه کابل پذیرفته شد. در سال ۱۳۴۶ به هند سفر کرد و دو سال بعد از دانشکده علوم انسانی و بازرگانی دانشگاه عثمانیه این کشور از رشته روزنامه‌نگاری با تخصص رادیو کارشناسی ارشد خود را به دست آورد.

جهت اخذ کارشناسی ارشد/ماستری دوم خود در اسفند/حوت سال ۱۳۴۸ خورشیدی عازم ایران شد و در آذر/عقرب سال ۱۳۵۲ خورشیدی از پایان‌نامه‌اش با عنوان «مسأله هرات در زمان سلطنت محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار» دفاع و به کشور برگشته و تدریس را در دانشگاه کابل ادامه داد.

پس از نه ماه حضور در کابل در سنبله/شهریور ۱۳۵۳ بار دیگر جهت تحصیل در دوره دکتری عازم ایران شد و پس از دفاع از رساله دکتری خود به سال ۱۳۵۷ با عنوان «هرات در دوران صفویان» در آغاز سال ۱۳۵۸ خورشیدی به افغانستان برگشت و دوباره در دانشگاه کابل مشغول به کار شد. در مدت اقامت در ایران مقالات زیادی از او در مجلات وقت تهران نظیر یغما، سخن، وحید، خواندنی‌ها و غیره به چاپ رسید.

در سال ۱۳۶۰ به مقام پوهاندی/پروفیسوری در دیپارتمنت تاریخ دانشکده ادبیات و علوم بشری دانشگاه کابل دست یافت. از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ با حفظ امتیازات کادر علمی، آمر کتاب‌خانه مرکزی دانشگاه کابل بود. در سال ۱۳۶۴ به تدریس در دانشکده علوم اجتماعی بازگشت. وی از اسد/مرداد ۱۳۶۵ تا میزان/مهر ۱۳۶۸ آمر گروه تاریخ معاصر افغانستان در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه کابل بود.

استاد صدیقی پس از انجام خدمات بیست‌وهفت ساله تدریس در دانشگاه کابل به تاریخ ۲۸ اسد سال ۱۳۷۰ سند فوق‌رتبه دولتی را هم از دانشگاه کابل به دست آورد. صدیقی عضو و هم‌کار در اکادمی علوم افغانستان و اکادمی علوم تاجیکستان نیز بود که آثار زیادی به زبان‌های

انگلیسی و فارسی از او در هر دو کشور از نشانی این دو نهاد به نشر رسیده است. از او هم چنین تقریظ‌ها و مقدمه‌هایی بر آثار و تالیفات ترفیعات علمی استادان دانشگاه کابل و پژوهشگران اکادمی علوم به یادگار مانده و شاگردان زیادی را نیز پرورش داده است.

جلال‌الدین صدیقی متعلق به خانواده‌ای عالم و دانشمند است. پدر ایشان محمدکریم صدیقی مدتی مدیر هفته‌نامهٔ اتفاق اسلام و برادر ایشان شمس‌الدین ظریف صدیقی نویسنده بودند. صدیقی دختر عموی خود رابعه غواص فرزند استاد محمدعلم غواص را به همسری اختیار کرد. از داکتر صدیقی دو فرزند به نام‌های همایون و لیلا به یادگار مانده است.

دکتر صدیقی در اواخر سال ۱۳۷۱ جهت درمان بیماری دیابت عازم آلمان گردید و پس از آغاز جنگ‌های داخلی در کابل در آن کشور ماندگار شد. او سرانجام بعد از چهارونیم سال به صبح روز شنبه ۳۰ سرطان/تیر ۱۳۷۵ مطابق ۲۰ جولای ۱۹۹۶ میلادی به عمر ۵۸ سالگی، مرغ روح پرتلاشش به ملکوت اعلی پیوست. پیکر پاکش به هرات منتقل و در حظیرهٔ آبایی اش در کنار مزار مولانا عبدالرحمن جامی به خاک سپرده شد.

شخصیت و منش

جلال‌الدین صدیقی نمادی از فروتنی و تواضع بود. او آرام، حساب‌شده و صمیمانه حرف می‌زد، می‌نوشت، فراوان می‌خواند و می‌اندیشید. صدیقی خودش را به تحقیق و پژوهش و تدریس اختصاص داده بود و علاقه‌مند ورود به مباحث و موضوعات سیاسی و حزبی نبود. دخالت در این امور را وقت‌تلفی و مانع تحقیق تاریخی و پیشبرد مسئولیت یک تاریخ‌نگار می‌دانست و تا آخر عمر خواست با صداقت تمام این وظیفه را حفظ کند. با این همه برخی از پژوهشگران پشتون نظیر اکادمیسن سیستانی بارکزی در مقالهٔ «آیا افغانستان یک نام جعلی است و آیا می‌توان قوم پشتون را نابود کرد؟» در عداد چند فرد دیگر، پوهاند جلال‌الدین صدیقی را با نشر کتاب قبیله سالاری و حواشی بر کتاب «افغانستان در دایره المعارف تاجیک» از کسانی خوانده که به تفرقه ملی در افغانستان دامن زده است.^۱

دکتر صدیقی به زادگاهش هرات علاقهٔ بسیار داشت و بخش قابل توجهی از تحقیقات و مطالعات او به هرات پژوهی اختصاص یافته است. در تأسیس نهادهای علمی و تحقیقی در خصوص هرات نیز پُرانگیزه بود چنانچه دانشگاه هرات در سال ۱۳۶۷ با تلاش فراوان وی گشوده شد و هم چنین

۱. سیستانی بارکزی، «آیا افغانستان یک نام جعلی است و آیا می‌توان قوم پشتون را نابود کرد؟»، ۲۰۰۶،
 [آخرین دسترسی در ۲۰ فروردین / حمل ۱۳۹۸] <http://www.tolafghan.com/posts/5398>

عضو هیئت اجراییه و رئیس کمیسیون فرهنگی انجمن فرهنگ هرات باستان به سال ۱۳۶۹ در کابل بود که در انتشار چهار شماره این نشریه نقشی مهم بر عهده داشت.

جلال‌الدین صدیقی کتاب‌خانه‌ای خصوصی داشت که مؤلف «سیر تاریخی کتاب‌خانه‌ها در افغانستان» تعداد کتاب‌های آن را اضافه از سه هزار به زبان‌های مختلف ذکر نموده و علاوه از آن تعداد زیاد کلکسیون‌های اخبار و مجلات و دیگر اسناد در آن نگهداری می‌شد. دریغ که این کتاب‌خانه ارزشمند به همراه اموال خانه استاد صدیقی در سال ۱۳۷۱ در مکروریان کابل در نبود ایشان غارت شد و از آن هیچ بر جای نماند. خبر غارت این کتاب‌خانه و کتاب‌خانه مرکزی دانشگاه کابل در عالم غربت سبب شدت بیماری و ضعف شدید ایشان شد.

ترفیعات دولتی

۱۳۴۶ رتبه هشتم، ۱۳۴۹ رتبه هفتم، ۱۳۵۸ رتبه پنجم، ۱۳۵۹ رتبه چهارم، ۱۳۶۲ رتبه سوم، ۱۳۶۵ رتبه دوم، ۱۳۶۸ رتبه اول، ۱۳۷۰ فوق رتبه

ترفیعات علمی

«اصول مطالعه روزنامه»، ۱۳۴۶، زیر نظر حبیب‌الرحمان هاله و دکتر انصاری جهت ترفیع به رتبه پوهنیاری.

«قضیه هرات از سال ۱۸۳۴ م. تا سال ۱۸۵۷ م. جهت ترفیع به رتبه پوهنمل.

«هرات به عنوان مرکز فرهنگی در دوران تیموری» جهت ترفیع به رتبه پوهندوی، ۱۳۵۸ خورشیدی.

ترفیع به رتبه علمی پوهندوی بر اساس سند تحصیلی مقطع ماستری در اواخر سال ۱۳۵۰ «منشاء و گسترش مغول تا تأسیس سلطنت ایلخانی»، ۱۳۵۹، ۲۱۶ صفحه شامل مقدمه، نتیجه و یازده فصل (با حواشی و تعلیقات، فهرست لغات و اصطلاحات مغولی و نقشه‌های مربوط و لیست منابع و مآخذ. رساله جهت ترفیع به رتبه پوهنوالی.

ترفیع به رتبه پوهنوالی بر اساس سند دکتورا در تاریخ ۱۳۵۹/۲/۷

«افغانستان در عین‌الوقایع^۱»، تنظیم، تحشیه و تعلیق با جداول انساب رجال تاریخی، سیاسی و خانواده‌های منتفد، ثور ۱۳۶۰، رساله جهت ترفیع به رتبه پوهاندی.

پاداش‌ها

- ۱۳۶۵ مدال صداقت.
- ۱۳۶۸ نشان درفش سرخ.
- ۱۳۶۸ مدال هفتادمین سالگرد حصول استرداد استقلال افغانستان.

سمینارها و همایش‌ها

- ۱۹۵۳/۱۳۵۱ در یک دوره آموزشی مفاهمه جمعی در دانشگاه هاوایی کشور ایالات متحده امریکا با عنوان «افغانستان؛ گذشته، حال و آینده (Afghanistan: past, present and future)».

- ۱۹۸۵/۱۳۶۵ برای یک سال در بورس دوره ستاژ به اتحاد جماهیر شوروی.
- ۱۹۹۰ میلادی در سمپوزیم بین‌المللی ۱۴۰۰ سالگی «باربد» موسیقی دان تاجیک در تاجیکستان.

- قراردادهای هم‌کاری علمی در کنفرانس‌های بین‌المللی با یونسکو.

- «امیر علی شیر نوایی و خصوصیات عصر وی»، دوشنبه ۳۰ قوس ۱۳۶۰، دانشگاه کابل
- «سرشت و سرنوشت ثروت برمکیان»، سمینار بزرگداشت هزار و دو صدمین سال وفات خالد برمکی، ۲۴ جوزا ۱۳۶۱.

- «بررسی نحوه بازتاب تضادهای طبقاتی در آثار ناصر خسرو»، دانای یمگان (مجموعه مقالات سمینار بین‌المللی ناصر خسرو نستوه مرد گستره خرد، دانش و ادب)، مدون حسین فرمند، اکادمی علوم، ۱۳۶۶، کابل، صص ۹۵-۱۰۹.

- «ارزش اسناد آرشیفی فیض محمد کاتب در تدوین تاریخ نوین افغانستان»، ۱۶ تا ۱۸ اسفند/حوت ۱۳۶۶، سمینار بین‌المللی کاتب، کابل.

۱. با توجه به توصیفات که نیلاب رحیمی از آن به دست داده، به نظر می‌رسد این کتاب در تعداد محدودی منتشر شده است اما متأسفانه ما به آن دسترسی نیافتیم. خوش‌بختانه دست‌نویس جلد دوم این کتاب در کتاب‌خانه شخصی محمداسلم افضلی که اکنون به کتاب‌خانه مرکزی دانشگاه هرات اهدا شده، نگهداری می‌شود. مؤسسه پژوهشی بایسنغر در حال آماده‌سازی این کتاب جهت انتشار می‌باشد.

فهرست آثار جلال‌الدین صدیقی

پایان‌نامه‌ها

- «مسئله هرات در زمان سلطنت محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۵۰ تا ۱۳۱۳ ق.)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راه‌نمایی خانم ناطق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۵۲ خورشیدی.
- «هرات در دوره صفویان»، پایان‌نامه دکتری تاریخ، به راه‌نمایی منوچهر ستوده، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، سال ۱۳۵۸ خورشیدی.

کتاب‌ها

- با سرزمین نورستان آشنا شوید، کتاب چاپولو مؤسسه، ۱۳۶۰، کابل. (این کتاب بار نخست در سال ۱۳۴۵ در روزنامه انیس در چند شماره منتشر شد.)
- تاریخ تمدن اسلام، پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، جوزا ۱۳۶۱، کابل. (چاپ گستر)
  - نظری به تاریخ و فرهنگ هزاره‌های افغانستان، پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل.
  - افغانستان در دایره المعارف تاجیک و آثار سایر پژوهشگران، گزارنده و مترجم با تحشیه و تعلیق جلال‌الدین صدیقی، با هم‌کاری دکتر قربان بابایوف و پوهیالی شاه‌محمود محمود، دیپارتمنت تاریخ پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، ۱۳۶۱.
  - چگونگی استیلای نظام قبیله‌سالاری در افغانستان، دیپارتمنت تاریخ عمومی پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، عقرب ۱۳۶۲. (چاپ گستر).
  - تاجیکان، مؤلف باباجان غفوراف، دیپارتمنت تاریخ عمومی پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل. ۱۳۶۳.
  - روش تحقیق در تاریخ‌نویسی، دیپارتمنت تاریخ عمومی پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، ۳۰ دلو ۱۳۶۳. (چاپ گستر)
  - افغانستان در سال‌های بیست و سی قرن بیستم میلادی، مؤلف دکتر ویکتور گریکوویچ کارگون، برگردان پوهاند دکتر جلال‌الدین صدیقی، کابل، ۱۳۶۵.
  - تذکره التواریخ عبدالله کابلی، مؤلف دکتر شمس‌الدین نورالدینوف، برگردان پوهاند جلال‌الدین صدیقی، ریاست نشرات کمیته دولتی طبع و نشر جمهوری دموکراتیک افغانستان، ۱۳۶۵.

- مجموعه گزارش‌ها، پیام‌ها و مقالات پژوهشی سمینار یک‌صدویست‌وسومین سالزاد فیض محمد هزاره، کابل، ۱۳۶۷.
- افغانستان در قرون جدید، کابل، مطبوعه آریانا، ۱۳۶۹.

مقالات

- «آزادی بیان و مطبوعات»، روزنامه انیس، ۱۱ اسد ۱۳۴۹.
- «جهاد ملی باید از طریق تأمین اطلاعات و اخبار برای طبقه بی‌سواد و قرای کشور تعمیم یابد»، روزنامه انیس، ۲۵ اسد ۱۳۴۹.
- «حقوق و وجایب مطبوعات آزاد»، روزنامه انیس، ۱۳ تا ۱۸ میزان ۱۳۴۹.
- «آزادی مطبوعات»، روزنامه انیس، ۲۶ دلو ۱۳۴۹.
- «چگونه باید تاریخ نوشت؟» مجله ادب، دوره ۲۱، شماره ۲، سرطان ۱۳۵۲، صص ۴۴-۶۱.
- «نگاهی به جمهوریت در سیر تاریخ»، مجله ادبی هرات، دوره سوم، سال چهارم، شماره پنجم، اسد ۱۳۵۲، صص ۵ تا ۶ و ۳۹ تا ۴۰.
- «پیدایش انگور در هرات باستان»، مجله وحید، خرداد ۱۳۵۳، شماره ۱۲۶، صص ۲۰۵-۲۱۰.
- «اصل و نسب و وجه تسمیه آل کرت»، مجله ادب، دوره ۲۴، شماره ۱، حمل و جوزای ۱۳۵۵، صص ۹-۶۱.
- «احتجاجات و سؤالات و توضیحات»، مجله یغما، خرداد ۱۳۵۵، شماره ۳۳۳، صص ۱۸۸-۱۸۹.
- «پیدایش انگور در هرات باستان»، مجله ادبی هرات، دوره سوم، سال چهارم و سوم، شماره ششم، سنبله ۱۳۵۵، صص ۲۲ تا ۲۴.
- «نقش پای شهزاده خانم افغانی در نخستین روابط سیاسی بین افغانستان و آمریکا»، مجله یغما، شماره ۳۳۶، شهریور ۱۳۵۵، صص ۳۴۹-۳۵۵.
- «نقش پای شهزاده خانم افغانی در نخستین روابط سیاسی بین افغانستان و آمریکا»، مجله یغما، شماره ۳۳۷، مهر ۱۳۵۵، صص ۴۱۳-۴۱۹.
- «آبادانی‌ها و بقایای آثار عمرانی از زمان آل کرت هرات»، مجله ادب، دوره ۲۴، شماره ۳، میزان و قوس ۱۳۵۵، صص ۲۸-۴۱.
- «شغل دهقانی» مجله کره، عقرب ۱۳۵۵، شماره ۸، صص .

- «نقش سید جمال‌الدین افغانی در مناسبات افغانستان و روسیه تزاری»، مجله نگین، سال ۱۳، شماره ۱۵۲، دی ۱۳۵۶، صص ۲۲-۲۸.
- «درگذشت و سرگذشت غبار»، مجله وحید، شماره ۲۳۱، نیمه اول اردی‌بهشت ۱۳۵۷، صص ۶۴-۷۰.
- «دو سند مهم در باره روابط انگلیس با امیر عبدالرحمان»، مجله وحید، نیمه دوم خرداد و نیمه اول تیر ۱۳۵۷، شماره ۲۳۴ و ۲۳۵، صص ۱۰۱-۱۰۵.
- «انتقام‌بگیران زبان پارسی»، مجله وحید، نیمه دوم بهمن ۱۳۵۶، شماره ۲۲۶، صص ۴۲-۴۹.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه اول مرداد ۱۳۵۷، شماره ۲۳۷، صص ۲۲-۲۴.
- «نامه‌ها و اظهار نظرها»، امین، سیدحسن؛ صدیقی هروی، جلال‌الدین؛ یغمایی، حبیب؛ یغمایی، صهبا، مجله وحید، نیمه دوم مرداد ۱۳۵۷، شماره ۲۳۸، صص ۴-۸.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه اول شهریور ۱۳۵۷، شماره ۲۳۹، صص ۱۵-۱۸.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم شهریور و نیمه اول مهر ۱۳۵۷، شماره ۲۴۰ و ۲۴۱، صص ۴۰-۴۴.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم مهر ۱۳۵۷، شماره ۲۴۲، صص ۴۳-۴۸.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه اول آبان ۱۳۵۷، شماره ۲۴۳، صص ۴۹-۵۱.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم آبان ۱۳۵۷، شماره ۲۴۴، صص ۳۸-۴۱.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه اول آذر ۱۳۵۷، شماره ۲۴۵، صص ۵۳-۵۶.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم آذر و نیمه اول دی ۱۳۵۷، شماره ۲۴۶ و ۲۴۷، صص ۹۱-۹۳.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم دی و نیمه اول بهمن ۱۳۵۷، شماره ۲۴۸ و ۲۴۹، صص ۷۱-۷۵.

- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، نیمه دوم بهمن و نیمه اول اسفند ۱۳۵۷، شماره ۲۵۰ و ۲۵۱، صص ۵۳-۶۳.
- «رجال تاریخی و سیاسی افغانستان در دو قرن اخیر (۱۷۴۷ تا ۱۹۴۵ م.)»، مجله وحید، اردی‌بهشت ۱۳۵۸، شماره ۲۵۴ و ۲۵۵، صص ۶۰-۶۱.
- «هرات به عنوان دارالضرب»، فصل‌نامه هرات باستان، سال اول، شماره سوم، سرطان - سنبله ۱۳۵۹، صص ۴۳-۴۵.
- «سندی از تلاش‌های هنری یکی از بزرگ‌ترین کتابخانه‌های قرن نهم هجری در هرات باستان»، فصل‌نامه هرات باستان، سال دوم، شماره دوم و سوم (۶ و ۷)، حمل - سنبله ۱۳۶۰، صص ۶۷-۸۰.
- «عصر درخشان نوایی و جوانه‌های آن»، ترجمه به انگلیسی عبدالصمد بخشی، مجله افغانستان، آکادمی علوم، شماره سوم، خزان ۱۳۶۰، صص.
- «پایه‌های استوار شگوفانی دوران امیر علی شیر نوایی» در مجموعه مقالات امیر علی شیر نوایی و خصوصیات عصر وی»، ضمیمه شماره سوم مجله علوم اجتماعی پوهنتون کابل، سال دوم، شماره سوم، جدی ۱۳۶۰، صص ۳۰-۴۰.
- «باغ عدنانی»، فصل‌نامه هرات باستان، سال سوم، شماره چهارم و اول (۸ و ۹)، میزان - حوت ۱۳۶۰، صص ۲۶-۳۱.
- «Phenomine of the Glorious Age of Timurides of Herat»، ترجمه فارسی از پوهاند محمدامین، فصل‌نامه هرات باستان، سال سوم، شماره چهارم و اول (۸ و ۹)، میزان - حوت ۱۳۶۰، صص ۱-۸.
- «جغرافیای تاریخی خطه باستانی هرات»، مجله هرات باستان، سال سوم، شماره چهارم (۱۰)، حمل - جوزای ۱۳۶۱، صص ۸۹-۹۳.
- «تجلی پایگاه دهقان - دهگان در حدودالعالم من المشرق الی المغرب»، مجله فرهنگ مردم، سال چهارم، شماره ۶، میزان و عقرب ۱۳۶۱، صص ۱۱۵-۱۱۸.
- «مراکز مهم آموزش و پرورش عصر تیموریان ۲»، مجله عرفان، سال ۶۰، شماره ۵، سرطان ۱۳۶۱، صص ۱۵-۲۳.
- «ادبیات درباری» عبدالنبی ستاروف، برگردان به فارسی جلال‌الدین صدیقی، مجله خراسان، سال ۲، شماره ۳ (پیاپی ۷)، سرطان و سنبله ۱۳۶۱، صص ۷۰-۷۲.
- «نظری بر مدارس آموزش و پرورش اسلامی معاصر در هرات»، مجله عرفان، سال ۶۰،

- شماره نهم و دهم، عقرب و قوس ۱۳۶۱، صص ۹۰-۹۶.
- «تجلی فرهنگ‌های کهن در حدودالعالم من المشرق الى المغرب»، مجله آریانا، دوره جدید، شماره ۱، حمل ۱۳۶۲، صص ۱۸۸-۲۱۱.
- «ضرورت بررسی اسناد آرشیفی در تدوین تاریخ نوین افغانستان ۱»، مجله عرفان، شماره اول، سال ۶۱، حمل ۱۳۶۲، صص ۵-۱۵.
- «ضرورت بررسی اسناد آرشیفی در تدوین تاریخ نوین افغانستان ۲»، مجله عرفان، شماره دوم، ثور ۱۳۶۲، صص ۱-۱۰.
- «ضرورت بررسی اسناد آرشیفی در تدوین تاریخ نوین افغانستان ۳»، مجله عرفان، شماره سوم و چهارم، سال ۶۱، جوزا و سرطان ۱۳۶۲، صص ۱-۱۲.
- «بازتاب تاریخ‌نگاری تحلیلی در کتاب فیضی از فیوضات کاتب»، مجله کتاب، حمل و جوزای ۱۳۶۲، شماره اول، سال ششم، ص ۴۵. و بعدها در یادنامه کاتب، حسین نایل، کابل، ۱۳۶۵، صص ۱۰۸-۱۱۴.
- «بازتاب اندیشه‌های غیرقبیلوی در شاه‌نامه فردوسی و مقایسه آن با اندیشه‌های نظام قبیلوی»، مجله خراسان، سال ۳، شماره ۴، سرطان-اسد ۱۳۶۲، صص ۸۳-۱۰۹.
- «تجلی شاه‌نامه فردوسی در آثار پژوهشگران شوروی»، نوشته قربان بابایف، ترجمه جلال‌الدین صدیقی، مجله علوم اجتماعی پوهنتون کابل، سال ۴، شماره ۴، جدی-حوت ۱۳۶۲، صص ۳-۱۲.
- «بازتاب وقایع‌نگاری (کرونولوژی) در یگانه اثر تاریخی کارل مارکس»، مجله کتاب، شماره اول، سال هفتم، حمل - جوزا ۱۳۶۳، صص ۲۱-۳۴.
- «هرات از نظر جهان‌گردان»، فصل‌نامه هرات باستان، سال سوم، شماره چهارم (۱۲)، میزان و قوس ۱۳۶۱، صص ۱-۱۰.
- «هرات از نظر جهان‌گردان ۳ (بازتاب هرات در سفرنامه فریه)»، فصل‌نامه هرات باستان، سال چهارم، شماره اول (۱۳)، جدی و حوت ۱۳۶۱، صص ۲۱-۴۵.
- «هرات از نظر جهان‌گردان ۳ (بازتاب هرات در سفرنامه فریه)»، فصل‌نامه هرات باستان، سال چهارم، شماره دوم و سوم (۱۴ و ۱۵)، حمل - سنبله ۱۳۶۲، صص ۸-۲۵.
- «هرات از نظر جهان‌گردان ۴ (بازتاب هرات در سفرنامه فریه)»، فصل‌نامه هرات باستان، سال چهارم، شماره چهارم (۱۶)، میزان - قوس ۱۳۶۲، صص ۱-۱۰.
- «هرات از نظر جهان‌گردان»، فصل‌نامه هرات باستان، سال پنجم، شماره سوم (۱۹)،

- ۱۳۶۳، صص ۱۴-۳۱.
- «هرات از نظر جهان‌گردان»، فصل‌نامه هرات باستان، سال پنجم، شماره چهارم (۲۰)، میزان-قوس ۱۳۶۳، صص ۳۴-۴۴.
- «هرات از نظر جهان‌گردان»، فصل‌نامه هرات باستان، سال ششم، شماره دوم (۲۲)، حمل-سنبله ۱۳۶۴، صص ۱۵-۴۸.
- «پرابلم‌های تاریخ‌نویسی در افغانستان»، مجله عرفان، سال ۶۲، شماره ۹ و ۱۰، قوس و جدی ۱۳۶۳، صص ۱-۱۴.
- «معرفی حدودالعالم من المشرق الی المغرب» برگرداندگان جلال‌الدین صدیقی و قربان بابایف، مجله کتاب، سال هفتم، شماره چهارم، جدی - حوت ۱۳۶۳، صص ۴-۱۸.
- «روش تاریخ‌نگاری استاد فکری»، جلال‌الدین صدیقی، فصل‌نامه هرات باستان، سال پنجم، شماره دوم، مسلسل ۱۸، ۱۳۶۳، صص ۱۰۳-۱۱۵.
- «سرشت و سرنوشت ثروت برمکیان»، مجله علوم اجتماعی دانشگاه کابل، سال ششم، شماره اول و دوم، حمل - سنبله ۱۳۶۴، صص ۱-۳۰.
- «شگردهای آموزش و پرورش در عصر تیموریان هرات»، مجله عرفان، شماره ۳ و ۴، سال ۶۳، جوزا و سرطان ۱۳۶۴، صص ۴۲-۵۰.
- «بررسی نحوه تاریخ‌نگاری پس از انقلاب ثور»، مجله عرفان، سال ۶۳، شماره ۵ و ۶، اسد و سنبله ۱۳۶۴، صص ۵۸-۶۸.
- «بررسی وقایع تاریخی در آثار بیدل»، مجله خراسان، سال ۵، شماره ۴ و ۵ (پیاپی ۲۴ و ۲۵)، میزان - جدی ۱۳۶۴، صص ۴۳-۵۹.
- «نقش سید جمال‌الدین افغان در تحریک جنبش‌های آزادی‌خواهی و استقلال‌طلبی در نیم‌قاره هند»، مجله عرفان، سال ۶۵، شماره ۱۰ و ۱۱، جدی و دلو ۱۳۶۶، صص ۵۵-۶۴.
- «نظری به تاریخ و فرهنگ هزاره‌های افغانستان ۱»، مجله غرjestان، سال اول، شماره اول، (پیاپی ۱)، دلو - حوت ۱۳۶۶، صص ۴۳-۷۵.
- «نظری به تاریخ و فرهنگ هزاره‌های افغانستان»، مجله غرjestان ۲، سال دوم، شماره اول (پیاپی ۱)، حمل و ثور ۱۳۶۷، صص ۵-۱۸/۱.
- «نسخه خطی نادر از منتخبات ا.ا. سمیانوف»، دادخدایف لاله، برگردان به فارسی جلال‌الدین صدیقی، مجله عرفان، سال ۶۶، شماره ۳، جوزا ۱۳۶۷، صص ۶۵-۷۴.

- «سیر تحول فرمان‌های صلح و پیامد نیکوی آن‌ها، مجله غرجستان، سال اول، شماره سوم و چهارم، میزان و عقرب ۱۳۶۷ (پیاپی ۳ و ۴)، صص ۶-۲۴.
- «لغو نظام بردگی در زمان امان‌الله شاه (معرفی و تحلیل یک سند جدید به عنوان اعلان آزادی)»، مجله غرجستان، سال اول، شماره ششم (پیاپی ۶)، قوس و جدی ۱۳۶۷، صص ۱-۱۳.
- «پیشینه تاسیس احزاب سیاسی با توجه به ایجاد انجمن سیاسی برای ملیت برادر هزاره»، مجله غرجستان، سال دوم، شماره اول (پیاپی ۷)، دلو-حوت ۱۳۶۷، صص ۱۶-۴۴.
- «جواهر لعل نهرو، مؤرخ و نویسنده مبارز»، مجله غرجستان، سال دوم، شماره دوم (پیاپی ۸)، حمل و ثور ۱۳۶۸، صص ۳۱-۴۹.
- «بازتاب احوال زحمت‌کشان به ویژه زحمت‌کشان هزاره در آثار منظوم و منثور مرحوم استاد خلیل‌الله خلیلی»، مجله غرجستان، سال دوم، شماره سوم (پیاپی ۹)، جوزا و سرطان ۱۳۶۸، صص ۱-۲۵.
- «نهضت مشروطه‌خواهی یا دستاوردی از انقلاب کبیر فرانسه و سیر آن تا کشور ما»، مجله غرجستان، سال دوم، شماره پنجم (پیاپی ۱۱)، میزان و عقرب ۱۳۶۸، صص ۱۵-۳۵.
- «نگرشی به دستاوردهای برادران ملیت هزاره، مجله غرجستان، سال سوم، شماره سوم (پیاپی ۱۵)، جوزا و سرطان ۱۳۶۹، صص ۹-۱۷.
- «حصول استقلال سیاسی یا نجات کشور از حالت انزوا و تجرد»، مجله غرجستان، سال سوم، شماره پنجم (پیاپی ۱۷)، میزان و عقرب ۱۳۶۹، صص ۱-۱۲.
- «نقش افغانستان در تاریخ تمدن اسلام ۲»، مجله غرجستان، سال چهارم، شماره دوم (پیاپی ۲۰)، سرطان و سنبله ۱۳۷۰، صص ۱۷-۳۲.
- «جنبش‌های مردم خراسان در عهد عباسیان»، فصل‌نامه حجت، سال اول، شماره اول، حمل-جوزا ۱۳۶۹، صص ۶۹-۸۱.
- «تحلیل و بررسی اهداف والای آفرینشی شاه‌نامه به استناد مقدمه منصور ابومنصوری»، فصل‌نامه حجت، سال اول، شماره سوم، میزان-قوس ۱۳۶۹، صص ۲۲-۳۶.
- «نگاهی به سیر فرهنگ هرات»، فصل‌نامه هری، سال اول، شماره اول، قوس ۱۳۶۹، صص ۲۰ تا ۲۴.
- «نقش هرات و هراتیان در تدوین، تزئین و نگهداری شاهنامه فردوسی»، فصل‌نامه هری، سال اول، شماره اول، قوس ۱۳۶۹، صص ۴۸ تا ۵۹.

- «شرح حال، وظایف، افکار و آثار علامه استاد صلاح‌الدین سلجوقی»، جلال‌الدین صدیقی، فصل‌نامه هری، سال اول، شماره دوم، جدی و حوت ۱۳۶۹، صص ۴۰ تا ۵۳.
- «سیماهای نخستین آدمیان در شاهنامه»، فصل‌نامه حجت، شماره اول، سال دوم، حمل-جوزا ۱۳۷۰، صص ۴۷-۵۹.
- «اشاره‌هایی به نگرش تاریخی استاد خلیلی»، فصل‌نامه حجت، شماره چهارم، سال دوم، جدی-حوت ۱۳۷۰، صص ۱۲-۲۳.
- «ارزش اسناد آرشیفی فیض محمد کاتب در تدوین تاریخ نوین افغانستان»، - «خلج»،
- «وقایع‌نگاری تاریخی برمکی‌ها»
- «پیشینه تاریخی ولایات کشور در اطلس محلات افغانستان».
- «نفوذ بین‌المللی کوشانیان».
- «هرات در متون کهن قبل از اسلام».
- «تاریخ قطبی، خورشاه بن قباد الحسینی».
- «معرفی احکام حضور».
- «تجلی هنر موسیقی و پای‌کوبی در حدود العالم من المشرق الی المغرب».
- «بازتاب جامعه‌شناسی تاریخی در بابرنامه».
- «معرفی البوم میناتورهای بر آثار امیر علی‌شیر نوایی».
- «کمال‌الدین بهزاد؛ ستاره درخشانی در تاریخ و دیهیم هنر نقاشی شرق».
- «نظری کوتاه به دوران تیموریان و معرفی هنرهای ظریفه آن دوران».
- «تلویزیون و آینده تلویزیون».
- «ارزیابی و تدقیق و ادیت کتاب وسایل ارتباط همگانی اتحاد جماهیر شوروی».

فهرست منابع

- سیستانی بارکزی، محمداعظم، (۲۰۰۶)، «آیا افغانستان یک نام جعلی است و آیا می‌توان قوم پشتون را نابود کرد؟»، [آخرین دسترسی در ۲۰ حمل ۱۳۹۸] <http://www.tolafghan.com/posts/5398>
- عثمان، اکرم، (۱۳۹۵)، «یک سده صداقت و صفا» کابل، شماره فوق‌العاده، مجموعه مقالات ویژه پوهاند کاندید آکادمیسن میر حسین‌شاه (آثار و افکار) - فصل‌نامه پوهنزی علوم اجتماعی پوهنتون کابل.

- نیلاب رحیمی، غلام‌فاروق، (۱۳۶۱)، سیر تاریخی کتاب‌خانه‌ها در افغانستان، به جای شماره دوم مجله کتاب، کابل: [ریاست کتاب‌خانه‌های عامه].
- سوانح جلال‌الدین صدیقی در آمریت منابع بشری.
- سوانح جلال‌الدین صدیقی در آمریت استادان دانشگاه کابل.